

ARAŞTIRMA / RESEARCH

Diyaliz Merkezleri Hakkındaki Yönetmeliklerde Değişen İnsan Kaynakları Standartlarının İncelenmesi

Examination of Human Resources Standards Changed in the Regulations About Dialysis Centers

Adem SEZEN

Dr. Öğretim Görevlisi, Sağlık Meslek Yüksek Okulu, İstanbul Bilim Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Geliş Tarihi: 12 Aralık 2016

Kabul Tarihi: 10 Ocak 2017

İletişim / Correspondence:

Adem SEZEN

E-posta: ademsezen@hotmail.com

Özet

Giriş: Diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmelikte; diyaliz merkezinde ruhsata esas çalışacak personel sayılarına, personelin eğitim, sertifika sınavı, iş ve görev tanımlarına kadar geniş bilgiler yer almaktadır. Türkiye’de ilk diyaliz yönetmeliği 1993 yılında çıkarılmış ve günümüze kadar sırasıyla 1998-2005 ve 2010 yıllarında yeniden düzenlenerek yayınlanmıştır. Bu yönetmeliklerde değişik zamanlarda nitelikli personel ihtiyacına göre ek maddeler de eklenerek değişiklikler yapılmıştır.

Amaç: Türkiye’de ilk olarak yayınlanan diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmelikten günümüze kadar gelen insan kaynakları yönetimini tespit edip, çözüm önerileri sunmak.

Yöntem: Ülkede çıkarılmış tüm diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmelikler doğrultusunda, resmi kurumların kamuoyu ile paylaştığı verilerinin yorumlanması

Bulgular: Bütün yönetmelikler de hemodiyalizde çalışacak zorunlu sağlık personeli olarak; sertifikalı uzman doktor, diyaliz sorumlu hekim ve hekim dışı sağlık personeli tanımlanmıştır. En ciddi değişiklik hekim dışı sağlık personelinde gözlenmiştir. 1993-1998 yönetmeliklerinde sertifika almaya hak kazanmış hemşire, ebe, sağlık memuru çalışabilir iken, 2005 yönetmeliğinde sertifikalı hemşire, sertifikalı acil tıp teknisyeni, diyaliz teknikeri çalışabilir denilmiştir. Sertifikalı uzman hekim, diyaliz sorumlu hekim ve sertifikalı hekim dışı sağlık personellerinin sertifika eğitim ve resertifikasyonu hakkında defaten değişiklikler olmuştur. Diyaliz merkez sayılarının, diyaliz cihaz sayılarının ve hasta sayısının artışına paralel olarak nitelikli hekim dışı personel ihtiyacını karşılamak için üniversitelerde 2010 yılından itibaren diyaliz bölümleri açılarak diyaliz teknikeri yetiştirilmeye başlanmıştır.

Sonuç ve Tartışma: Bugün itibarı ile mevcut hasta, diyaliz cihaz sayısı ve diyaliz merkezi sayısından çok fazla diyaliz teknikeri yetiştirilmektedir. Kamuda ve özel sektörde diyaliz merkezlerinde ya da ünitelerinde çalışacak sertifikalı hekim bulunmaktadır. Dört kez yeniden çıkarılan diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmelik ve arada yayınlanan ek maddelere rağmen diyaliz merkezleri ve ünitelerinde çalışacak ruhsata esas sağlık personeli planlamasında ve yönetiminde yetersizlikler mevcuttur. Bu sebepten dolayı insan kaynakları yönetimi açısından beşinci bir diyaliz yönetmeliğine ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Diyaliz yönetmeliği, diyaliz teknikeri, hekim dışı sağlık personeli, sertifikalı hekim, sertifikalı hemşire

Abstract

Introduction: In the regulation about dialysis centers; there is lots of information including the number of staff who will work in dialysis center with reference to license, the training, exam certificate, and work and job definitions. The first regulation for dialysis in Turkey was issued in 1993 and was respectively published until today between 1998-2005 and 2010 after being reorganized. In this regulation, changes were made at different times by also adding additional articles pursuant to the need for qualified staff.

Purpose: To determine the human resource management since the first regulation about dialysis centers in Turkey until today and to propose solutions.

Method: In line with all the Regulations about Dialysis Centers issued in the country, interpretation of the data shared by government agencies with public.

Results: In all regulations, Specialist-Physician responsible for Dialysis and non-physician healthcare personnel were described as mandatory healthcare personnel who will work in hemodialysis. The most serious change was observed in non-physician healthcare personnel. In the regulation of 1993 – 1998 while a certified nurse-midwife-health officer could work; in the regulation of 2005, it was told that a certified nurse-emergency medical technician-dialysis technician could work. There have been changes at once about the certification training and recertification of certified Specialist-Physician responsible for Dialysis and certified non-physician healthcare personnel. In parallel with the increase in number of dialysis centers and in number of patients, dialysis departments in universities were opened from 2010 and dialysis technicians began to be trained in order to meet non-physician personnel needs.

Conclusion: As of today, much more Dialysis technicians are being trained compared to the current number of patients-dialysis centers. There is no certified physician who will work in public and private dialysis centers/units. In despite of the regulation about Dialysis centers which was reissued four times and the additional articles which were published from time to time, there are insufficiencies about the planning and management of healthcare personnel who will work with reference to license in dialysis centers/units. For this reason, there is a need for a Fifth regulation with regards to human resources.

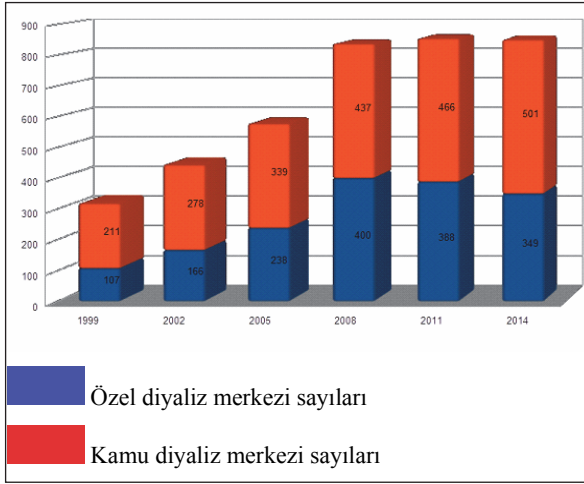
Keywords: Dialysis regulations, dialysis technician, non-physician healthcare personnel, certified physician, certified nurse

GİRİŞ

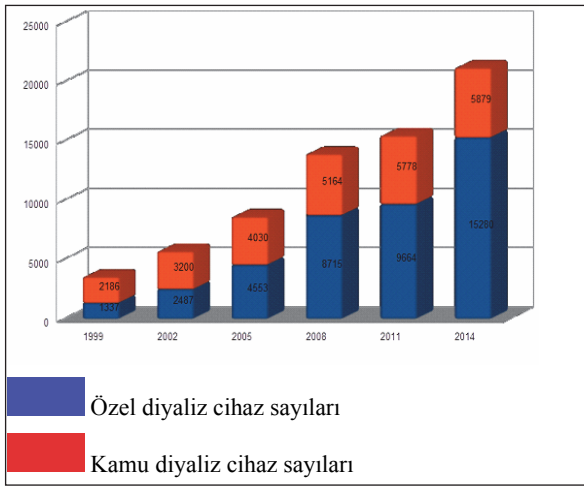
Diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmelik" ülkemizde özel ve kamu ya da üniversite hastanelerinde diyaliz tedavisi verebilecek bir merkez açılmasını ve çalışma şartlarının düzenleyen, sağlık bakanlığı tarafından yayımlanmış bir mevzuattır. Bu yönetmelik de diyaliz merkezinin kurulabilmesi için gerekli yönetsel şartlar, fiziki şartlar, bulundurulması zorunlu cihazlar, merkezlerin denetlenmesi, kapatılması, personelin işe giriş ve çıkış prosedürleri, bulundurulması zorunlu hekim ve hekim dışı sağlık personeli, işi yapacak nitelikli personelin; eğitim yerleri, eğitimlerin içerikleri, kimlerin eğitim alabileceği, sınav şekilleri, resertifasyon durumları, iş ve görev tanımları, yetki ve sorumlulukları gibi konular ayrıntılı şekilde belirtilmiştir. Yıllar içerisinde ihtiyaçlar doğrultusunda sağlık bakanlığı tarafından günün ihtiyaçlarına göre mevcut yönetmeliklere ek maddeler eklenmiş ya da tamamen yenilenmiştir. Bu güne kadar sırasıyla 1993,1998, 2005 ve 2010 yıllarında diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmelikler yeniden düzenlenerek yayınlanmıştır. (1,2) Bu yazıda Türkiye'de ilk olarak yayınlanan

diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmelikten günümüze kadar gelen insan kaynakları yönetimini tespit edip, çözüm önerileri sunmak amaçlanmıştır.

İlk yönetmelik 01.09.1993 tarihinde resmi gazetede yayınlanmıştır.(1) Diyaliz merkez ihtiyacının çok olması sebebiyle merkez açılma işlemleri kolaylaştırılmış, devlet hastanelerinin bünyesinde, üniversite hastanelerinde diyaliz merkezleri açılmış ve nüfusun yoğun olduğu şehirlerde özel merkezler açılmaya başlanmıştır. Hızla artan diyaliz merkez sayıları sebebi ile nitelikli sağlık personeli ihtiyacını karşılamak için sağlık bakanlığı "diyaliz eğitim merkezleri" oluşturarak uzman hekimler, pratisyen hekimler, hemşireler, ebeler ve sağlık memurları için diyaliz sertifikasyon programları düzenlemiştir (Grafik 1) 1993 yılında yayınlanan diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmeliğe göre; bir diyaliz merkezi ya da ünitesi başına bir nefrolog ya da sertifikalı bir uzman hekim, 20 hemodiyaliz cihazına bir sertifikalı diyaliz hekimi ve her beş hemodiyaliz cihazına bir sertifikalı hemşire ya da sertifikalı ebe ya da sertifikalı sağlık memuru zorunluğu getirilmiştir.

Grafik 1. Yıllara göre kamu, özel diyaliz merkez sayıları

Grafik 2. Yıllara göre kamu, özel diyaliz cihaz sayıları dağılımı

Ülke genelindeki diyaliz hasta sayısı artışına uygun, diyaliz cihaz ve diyaliz merkezi artış hızına uyum sağlayabilmek ve oluşan eksiklikleri gidermek için çıkarılan ek maddeler yeterli olmadığı için daha kapsayıcı bir yönetmenlik 01.08.

1998 tarihinde resmi gazetede yayınlanmıştır. (1,10-24) 1998 yılında çıkarılan ikinci yönetmelikte, hekim dışı sağlık personellerinde değişiklikler olmuştur. Hekim dışı sağlık personeli açısından diyaliz sertifika eğitimi için sadece hemşire ve sağlık memurları uygun görülmüştür. Ebe-ler sertifika programından çıkarılmıştır. Piyasa şartlarına ve hızla gelişen diyaliz sektörünün ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, 08.05.2005 tarihinde üçüncü yönetmelik yürürlüğe girmiştir (1). Üçüncü yönetmeliğin ve arada eklenen ek maddelerin ikinci yönetmelikten farkları, 2010 yılından itibaren diyaliz merkezlerinde, sertifikalı uzman hekim yerine nefroloji uzmanı hekimlerin çalışması, mecburiyeti getirilmiştir. Hekim dışı sağlık personeli olarak sertifikalı hemşire, sertifikalı acil tıp teknikeri, sertifikalı sağlık memuru ve diyaliz teknikeri tanımlanmıştır. Ayrıca nefroloji uzmanları ve diyaliz teknikerleri dışındaki tüm ruhsata esas sağlık personellerine 2009 yılından itibaren resertifikasyon sınavı zorunluluğu getirilmiştir.

Üçüncü yönetmelikte hekim dışı sağlık personeli sayılan diyaliz teknikerlerinin 13. madde d fıkrasında iş ve görevleri " diyaliz teknisyeni veya teknikeri: her hemodiyaliz merkezinde sağlık hizmetleri meslek yüksek okullarının diyaliz bölümlerinden mezun diyaliz teknikeri veya diyaliz cihazları ile müşterilati konusunda en az üç ay süre ile eğitim gördüğüne dair belge veya diplomayı haiz" diye tanımlanmıştır. Mevcut okul mezunları da teknik eleman diye tarif edildiği için, diyaliz teknikerliği okullarına öğrenciler tarafından talep olmamıştır.

Grafik 3. Yıllara göre hemodiyaliz hasta sayıları

2005-2010 yılları arasındaki diyaliz hastası artışına, diyaliz cihaz ve diyaliz merkezi artış hızına uyum sağlayabilmek amacı ile meslek örgütlerinin ve özel sektör temsilcilerinin katıldığı bir çalıştay sonrasında, halen yürürlükte olan dördüncü yönetmelik, 20.10.2010 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Grafik 2,3) (2). Bu yönetmeliğe ve eklenen maddelere göre, 25 hemodiyaliz cihazına bir diyaliz sorumlu hekimi yerine ruhsata esas olarak 30 hemodiyaliz cihazına bir diyaliz sorumlu hekimi belirlenmiştir. Bir nefroloji uzmanının ya da diyaliz sertifikalı uzman hekimin 400 hastaya konsultan hekim olabileceği ve aynı anda farklı illere de bakabileceği yazılmıştır. Hekim dışı sağlık personellerinin tanımını yönetmeliğin 13 maddesinin Ç fıkrasında, "Tabip dışı sağlık personeli: merkezlerde diyaliz işlemini uygulayacak; hemodiyaliz uygulaması için üniversitelerin sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu diyaliz bölümlerinden mezun diyaliz teknikeri, sertifikalı hemşire ve sertifikalı acil tıp teknisyeni" olarak düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile sağlık meslek yüksek okullarının diyaliz bölümünden mezun olanlara diyaliz hemşiresinin iş ve görevleri verilmiştir.

2010 yılından itibaren vakıf üniversiteleri ve sağlık meslek yüksek okulları hızla diyaliz bölümleri açmaya başlamışlardır. Öğrenci seçme yerleştirme kurumu istatistik rakamlarına göre yıllar içinde okul kontenjanları katlanarak artmıştır (Tablo 2) (5-9) Sektörde sadece diyaliz merkezi ve ünitesinde çalışabilecek olan diyaliz bölümü mezunlarının düz lise eğitiminden sonra direkt sağlık meslek yüksek okullarına başlamaları, eğitim standartlarının her okulda aynı olmaması ve diyaliz bölümü mezun sayılarının giderek çok büyük rakamlara ulaşması iş gücü planlamasında dengeleri değiştirmiştir.

Sağlık bakanlığı 22.05.2014 tarihinde, sağlık meslek mensupları ile sağlık hizmetlerinde çalışan diğer meslek mensuplarının iş ve görev tanımlarını düzenleyen "Sağlık Meslek Mensuplarını ile Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Gruplarının İş ve Görev Tanımlarına" dair yönetmeliği yayınlamıştır (3). Bu yönetmeliğe göre, diyaliz teknikerlerine; diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmeliğin 13. maddesindeki sertifikalı diyaliz hemşirelerinin tüm iş ve görevleri tanımlanmıştır.

Halen yürürlükte olan dördüncü yönetmeliğin 13. maddesinin ç fıkrasının da tarif edilen sertifikalı periton diyaliz hemşiresinin tüm iş ve görevleri ise, sağlık meslek mensupları ile sağlık hizmetlerinde çalışan diğer meslek gruplarının iş ve görev tanımlarına dair yönetmeliğinde yer alan, diyaliz teknikerlerinin iş ve görev tanımlarındaki 1 fıkrası ile diyaliz teknikerlerine verilmiştir.

Ancak 2010 yılında çıkarılan diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmeliğe göre, "periton diyalizi için periton diyalizi sertifikalı hemşireler tabip dışı sağlık personeli olarak görevlendirilir. Bu branşların dışında tabip dışı sağlık personeli çalıştırılmaz." ibaresi mevcuttur. Dolayısıyla diyaliz teknikerlerinin periton diyalizinde çalışma yetkileri bulunmamaktadır.

32. Ulusal Nefroloji, Hipertansiyon, Diyaliz ve Transplantasyon kongresinde sunulan sağlık bakanlığının rakamlarına bakıldığında yıllar içerisinde artan diyaliz hasta sayısı, diyaliz merkez sayıları ve hemodiyaliz cihaz sayılarına göre sertifikalı hekim sayısında ve hekim dışı sağlık personeli sayısında yeterli rakamlara ulaşılmış olduğu görülmektedir (Tablo1) (25,26).

Tablo 1. Sağlık bakanlığı 2014 yılı diyaliz sertifikalı personel sayıları

Personel	Sayı
Sertifikalı diyaliz hekimi	2886
Sertifikalı diyaliz uzman hekimi	874
Sertifikalı hemşire*	9506
Diyaliz teknikeri	1464

*Sertifikalı hemşire +sertifikalı acil tıp teknisyeni

Mevcut duruma bakıldığında sertifikalı hekim, hekim dışı sağlık personelinde (sertifikalı hemşire, sertifikalı acil tıp teknisyeni ve diyaliz teknikeri) özellikle ihtiyacın üzerinde personel yetiştirildiği görülmektedir. 32. Ulusal Nefroloji, Hipertansiyon, Diyaliz ve Transplantasyon kongresinde sektör temsilcilerinin sunumlarında kamu ve özel sektörde sertifikalı hekim ihtiyacı beyan edilmiştir. Sebep olarak da sertifikalı hekim ve sertifikalı hekim dışı personelin diyaliz dışında başka alanlarda çalışması gösterilmektedir. Ayrıca sağlık bakanlığına sertifika eğitim taleplerinde hekim ve hekim dışı sağlık personelinde ciddi azalma olduğu beyan edilmiştir (25,26).

Sağlık bakanlığı tarafından 2014 yılında hazırlanan "2023 yılı Sağlık İş Gücü Hedefleri ve Sağlık

Eğitimi" kitabında diyaliz teknikeri yetiştiren 2012-2013 eğitim-öğretim döneminde 19 üniversite olduğu söylenirken, 2016-2017 eğitim öğretim döneminde okul sayısı 35 olmuştur. Okul kontenjanları ise raporda belirtilen sayıların üstüne çıkmıştır. Aynı raporda önerilen sayıda okul ve kontenjanı sağlandığında 2023 yılında arzın ihtiyaçtan fazla olacağı meslekler başlığında (3) " diyaliz teknikerliği alanında arz fazlalığı % 20 ile % 50 arasında" olacağı belirtilmiştir. Aynı paragrafta "bu raporun mesleklerin tek tek ele alındığı bölümlerinde arzın ihtiyaçtan fazla olacağı meslekler için okullara alınacak öğrenci sayılarının azaltılması da" önerilmektedir. Aynı zamanda okullara alınan öğrenci sayıları ve okul sayılarının rapordan farklı olarak, hızlı bir şekilde arttırıldığı görülmektedir.

Tablo 2. Öğrenci seçme yerleştirme sisteminin verilerine göre diyaliz okul sayısı ve kontenjanları

Eğitim-Öğretim Dönemi	Okul Kontenjan	Okul Sayısı
2010-2011	165	6
2011-2012	670	9
2012-2013	995	22
2013-2014	1650	28
2014-2015	2368	28
2015-2016	2863	35

Tablo 3. Hekim dışı sağlık personeli açısından Sağlık bakanlığı 2023 projeksiyon tablosu

Meslek	2014 Mevcut İş Gücü	2023 Hedefi	Mevcut durumun devamı halinde oluşacak arz
Acil tıp teknikerliği	4.800	27.000	30.300
Acil tıp teknisyenliği	29.738	50.000	59.400
Adli tıp teknikerliği	40	260	450
Ağız ve dış sağlığı teknikerliği	6.500	20.000	9.518
Ameliyathane teknikerliği	411	10.500	3.006
Anestezi teknisyenliği / teknikerliği	9.287	10.500	31.500
Biyomedikal mühendisliği	435	1.100	
Dil ve konuşma terapistleği	150	850	653
Dış hekimliği	21.268	38.000	44.800
Dış protez teknisyenliği / teknikerliği	3.926	10.150	9.620
Diyaliz teknikerliği	4.370	6.300	8.605
Diyetisyenlik	2.118	4.300	16.800
Ebe yardımcılığı		13.000	
Ebelik	52.471	70.000	67.200
Eczacılık	26.642	31.300	39.400

TARTIŞMA

Sağlık bakanlığının hazırlamış olduğu "2023 yılı Sağlık İş Gücü Hedefleri ve Sağlık Eğitimi" çalışmasının öngördüğü diyaliz teknikeri sayılarının

Kaynaklar

1. Diyaliz merkezleri hakkında yönetmelik, 1993-1998-2005 <http://www.anayasa.gen.tr/yonetmelik-liste-tam.htm>
2. 2010 Diyaliz Merkezleri Hakkındaki Yönetmelik (www.saglik.gov.tr)

artış hızı ile yüksek öğretim kurumunun (YÖK) yıllık istatistik rakamlarına göre, diyaliz teknikeri okullarının öğrenci sayısı öngörülenden fazladır (Tablo 3). Çözüm olarak, sağlık bakanlığı yetkililerinin YÖK üzerinden üniversite ve meslek yüksek okulları ile sağlık bakanlığı değerlendirmeler yaparak okul kontenjanlarını, diyaliz sertifikasyon eğitimlerinde olduğu gibi yeniden düzenlemelidir.

Diyaliz merkezlerinde hekim dışı personel olarak çalışabilecek olan sertifikalı hemşire, sertifikalı acil tıp teknisyeni ve teknikerler için sağlıkta alternatif çalışma alanları sağlanarak iş gücü planlanabilir.

Sağlık meslek mensuplarını ile sağlık hizmetlerinde çalışan diğer meslek gruplarının iş ve görev tanımlarına dair yönetmelikte ve diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmelikte hekim dışı personelin iş ve görev tanımlarının farklılıklarının düzenlenmesi gerekmektedir.

Sağlık meslek yüksek okullarından mezun teknikerlerin iş ve görev tanımlarında hem sertifikalı hemodiyaliz hemşiresinin, hem de sertifikalı periton diyaliz hemşiresinin iş görev tanımları yüklenmiştir. Fakat iki yıllık bir eğitim ve ders içeriği ile bu iş ve görevlerin yerine getirilmesi son derece tartışmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, sağlık bakanlığı tarafından dört kez yeniden düzenlenip yayınlanan diyaliz merkezleri hakkındaki yönetmelik ve ek maddelere rağmen, diyaliz merkezleri ya da ünitelerinde çalışacak ruhsata esas sağlık personeli yönetiminde ve planlamasında yetersiz kalmaktadır. Yetişmiş insan kaynakları iyi değerlendirilememektedir. Diyaliz hizmetlerini sürdürülmesinden sorumlu olan personelin, insan kaynakları yönetiminin ülke gerçekleri ile uyumlu hale getirilebilmesi için beşinci bir diyaliz yönetmeliğine ihtiyaç vardır.

3. Sağlık Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımları. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140522-14-1.pdf
www.resmigazete.gov.tr/eskiler/HYPERLINK
4. 2023 yılı Sağlık İş Gücü Hedefleri ve Sağlık Eğitimi, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 958 ISBN: 978-975-590-516-7 (S:1,30-33,99)
5. ÖSYM, Yükseköğretim İstatistikleri (2012) <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2012/OSYS/2012OSYSKONTKILAVUZ.pdf>
6. ÖSYM, Yükseköğretim İstatistikleri (2013) <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2013/OSYS/2013OSYSEK YERLESTIRMEKILAVUZU25.09.2013.pdf>
7. ÖSYM, Yükseköğretim İstatistikleri (2014) <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/yerlestirme/2014-%C3%96SYS-TABLO3A-EnKucukPuanlar23072014.pdf>
8. ÖSYM, Yükseköğretim İstatistikleri (2015) <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2015/OSYS/2015-OSYSKONTKILAVUZU01072015.pdf>
9. ÖSYM, Yükseköğretim İstatistikleri (2016) <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2016/OSYS/2016-OSYSKontenKilavuzu27062016.pdf>
10. Erek, E., Serdengeçti K, Süleymanlar G. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, Türk Nefroloji Derneği Raporu 2001. İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2002. s.1 http://www.tsn.org.tr/folders/file/registry_2001.pdf
11. Erek, E., Serdengeçti K, Süleymanlar G. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, Türk Nefroloji Derneği Raporu 2002. İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2003. s.1 http://www.tsn.org.tr/folders/file/registry_2002.pdf
12. Erek, E., Serdengeçti K, Süleymanlar G. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, Türk Nefroloji Derneği Raporu 2003. İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2004. s.1 http://www.tsn.org.tr/folders/file/Registry_2003_Tr_Eng.pdf
13. Erek, E., Serdengeçti K, Süleymanlar G.(2004) Registry of the Nephrology, Dialysis and Transplantation İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2005. s.2 <http://www.tsn.org.tr/folders/file/TND%20Registry%202004.pdf>
14. Erek, E., Serdengeçti, K. Altıparmak M.R, Seyahi N. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, Türk Nefroloji Derneği Raporu 2005. İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2006. s.2. http://www.tsn.org.tr/folders/file/Registry_2005_Eng_tr.pdf
15. Erek, E., Süleymanlar, G., Serdengeçti, K. Altıparmak M.R,Sifil A, Seyahi N . Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, Türk Nefroloji Derneği Raporu 2006. İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2007. s.2. http://www.tsn.org.tr/folders/file/Registry_2006_Eng_tr.pdf
16. Erek, E., Süleymanlar, G., Serdengeçti, K. Altıparmak M.R, Seyahi N,Sifil A. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, Türk Nefroloji Derneği Raporu 2007. İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2008. s.2
17. Serdengeçti K, Süleymanlar G, Altıparmak M, Seyahi N. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, Türk Nefroloji Derneği Raporu 2008. İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2009. s.2
18. Serdengeçti K, Süleymanlar G, Altıparmak M.R, Seyahi N. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, Türk Nefroloji Derneği Raporu 2009. İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2010. s.2
19. Serdengeçti K, Süleymanlar G, Altıparmak M.R, Seyahi N. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, Türk Nefroloji Derneği Raporu 2010. İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2011. s.1
20. Süleymanlar G, Altıparmak M.R, Seyahi N. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, Türk Nefroloji Derneği Raporu 2011. İstanbul: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2012. s.1
21. Süleymanlar G, Altıparmak M.R, Seyahi N. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, T.C. Sağlık Bakanlığı ve Türk Nefroloji Derneği Ortak Raporu 2012. Ankara: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2013. s.1-2.
22. Süleymanlar G, Altıparmak M.R, Seyahi N. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, T.C. Sağlık Bakanlığı ve Türk Nefroloji Derneği Ortak Raporu 2013. Ankara: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2014. s.2
23. Süleymanlar G, Ateş K, Seyahi N. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, T.C. Sağlık Bakanlığı ve Türk Nefroloji Derneği Ortak Raporu 2014. Ankara: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2015. s.2
24. Süleymanlar G, Ateş K, Seyahi N. Türkiye’de Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon, T.C. Sağlık Bakanlığı ve Türk Nefroloji Derneği Ortak Raporu 2015. Ankara: Türk Nefroloji Derneği Yayınları; 2016. s.1-6 ,70
25. Yılmaz B. Özel diyaliz merkezlerinin sorunları, 32.Ulusal Nefroloji, Hipertansiyon, Diyaliz ve Transplantasyon kongresi dernek sunumları, <http://www.tsn.org.tr/icerik.php?gid=155>
26. Sezen A. Diyaliz hekimlerinin sorunları, 32.Ulusal Nefroloji, Hipertansiyon, Diyaliz ve Transplantasyon kongresi dernek sunumları <http://www.tsn.org.tr/icerik.php?gid=155>